

ДІАСПОРА ЯК ІСТОРИЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА ДЕМОГРАФІЧНЕ ЯВИЩЕ

УДК 94(477).15

Алла Атаманенко
(Острозь)

ЗАКОРДОННЕ УКРАЇНСТВО ТА УКРАЇНА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Стаття присвячена аналізу явища української еміграції з наголосом на сучасні проблеми та перспективи взаємовідносин між Україною та закордонними українцями. Автор традиційно для подібних праць аналізує історію вивчення питання, коротко характеризує хвилі масової еміграції, причини виникнення. Розглядає процес створення міжнародних організацій, пов'язаних із міграційними процесами у світі. Із врахуванням офіційних статистичних даних визначає особливості сучасної міграційної хвилі. Аналізуються міграційні ризики для України на сучасному етапі.

Ключові слова: діаспора, закордонні українці, еміграційна політика, трудова міграція.

Як відомо, міграційні процеси існують стільки, скільки існує людство. Актуальність вивчення міграційних процесів у цілому, а для української науки і суспільства – у першу чергу тих, що пов'язані з українськими емігрантами та сучасною трудовою міграцією – є безперечною. Так само актуальним є і різнобічне вивчення історії міграції та еміграції.

У радянській історіографії проблема діаспори, у силу зрозумілих причин, майже не піднімалась. Чи не єдиним, присвяченим проблемі дослідженням здійсненим у радянські часи була праця Арнольда Шлепакова «Українська трудова еміграція в США і Канаді», опублікована у видавництві АН УРСР у 1960 р. [19]. Не зважаючи на обов'язкову для тих часів данину марксизму-ленінізму, критику буржуазії США й Канади та її дій, скерованих проти іммігрантів, це була доволі вдала спроба створення на батьківщині історії українців поза її межами.

Сплеск досліджень закордонного українства, як західного, так і східного, припадає на першу половину 1990-х рр., коли з'являється низка довідникових та інших видань [1; 4; 17 та ін.]. Цей процес продовжується донині. Частина праць 2000-х і пізніших років має узагальнюючий характер, що можна пояснити потребою у створенні загальної картини розвитку закордонного українства / діаспори. Але явище закордонного українства ще з 1990-х різнобічно вивчається істориками, філологами, культурологами, соціологами, філософами, мистецтвознавцями, політологами, демографами, юристами, в усьому розмаїтті його проявів. Українську еміграцію розглядають і в контексті світових міграційних, економічних, суспільних, культурних та інших процесів.

Весь масив досліджень можна поділити на кілька категорій. До першої з них відносимо бібліографічні покажчики та узагальнення довідникового характеру, у яких зібрано матеріали про організації, інституції, видання діаспори [6; 5; 8; 15 та ін.]. На жаль, значна частина таких видань має суттєві лакуни, які, хоч і пов'язані із об'єктивними причинами, сподіваємось, будуть заповнені у майбутньому.

Монографії за змістом можна поділити на кілька категорій. У деяких з них продовжено спроби узагальнити інформацію про закордонне українство за історико-географічним принципом, коли, переважно, після теоретико-узагальнюючого розділу подано характеристику громадського та культурного життя українських громад в окремих регіонах із наголосом на провідні країни. Чи не найкращими з таких видань стали монографія київських вчених В.П. Трощинського та А.А. Шевченка «Українці в світі», що вийшла як останній том серії «Україна крізь віки» та монографія колективу дослідників із Чернівецького національного університету В.І. Моцка, В.Ю. Макара та С.Д. Попика «Українці та українська ідентичність у сучасному світі».

Якщо на початку 1990-х більшість досліджень, присвячених вивченню української еміграції та діаспори було написано істориками, соціологами та географами, сьогодні можна говорити про увагу до проблеми з боку мистецтвознавців, літературознавців, культурологів, філософів та, зрештою, представників інших наук. Частина монографічних і дисертаційних досліджень присвячена аналізу окремих історичних аспектів функціонування української еміграції в різних країнах (дослідження

В.П. Трощинського, В.М. Піскун, І.В. Срібняка, О.Є. Румянцева, Н.Г. Мерфі, М.В. Гримич та ін.), є дослідження, що висвітлюють внесок діаспори в певному напрямі громадського, культурного чи наукового життя (Ю.В. Недужко, А.В. Портнов, В.Г. Дутчак, Г.О. Карась та ін.). Опубліковано також низку монографій, присвячених окремим персоналіям. Закордонне українство як явище продовжує розглядатися й у ряді соціологічних та політологічних досліджень, серед яких вирізняються праці В.Б. Євтуха, В.Ю. Макара, Т.Я. Лупула, Б.Ю. Юськіва та ін. У частині досліджень міграційні процеси осмислюють з точки зору філософії (Т.В. Цимбал), культурології (Н.В. Кривда, К.О. Чернова), літературознавства (І.С. Руснак та ін.), освіти (В.І. Кушерець, С.З. Романюк та ін.). Досліджень, у яких аналізуються ті чи інші аспекти діяльності закордонного українства, з кожним роком стає все більше, як і напрямів, які вони охоплюють. Окрім того, українськими університетами та науковими установами проводяться наукові конференції та видаються збірники наукових робіт, які є тематичними. В інших виданнях на рівні окремих досліджень висвітлюють різні аспекти діяльності закордонних українців. Інформація про окремих представників діаспори та її організації й інституції висвітлюється в довідникових та енциклопедичних виданнях загального або тематичного характеру.

Існують і праці, які висвітлюють проблему, спробу аналізу якої зроблено в нашій статті. Найбільше уваги їй приділили А.А. Попок – автор монографії про закордонне українство як об'єкт державної політики, С.Ю. Лазебник – автор розміркувань-спогадів «Роман з діаспорою. Історія і сьогодення взаємовідносин», в окремих статтях – Ю.І. Макар, І.М. Ключковська та ін. Але написані в різний час, зі зміною ситуації в країні та світі ці дослідження частково втрачають актуальність, що визначає потребу в подальшому вивченні проблеми.

Українці мають давню міграційну історію, а закордонне українство є однією з найчисленніших діаспор у світі. Україна сьогодні потребує знань та досвіду закордонних українців, налагодження всебічної співпраці між українцями незалежно від місця їх проживання. Водночас, закордонні українці потребують підтримки та розуміння держави. Дослідження внеску українців, часом уже народжених поза Україною, в історію світової культури, мистецтва, технологій, бізнесу та інших проявів людської діяльності безпосередньо сприяє формуванню загальноукраїнської національної ідеї. Тому не втрачає актуальності потреба різнобічного вивчення закордонного українства як явища. Крім того, враховуючи ту обставину, що Україна є частиною світу, а міграційні процеси, проблеми українських мігрантів історично й на сучасному етапі мають подібні риси з процесами в інших країнах та регіонах світу, вважаємо за потрібне звернутись до вивчення та узагальнення складових взаємодії України як країни-донора з закордонним українством.

У цій вступній статті до збірника матеріалів Шостої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження», що відбулась восени 2014 р. у Національному університеті «Острозька академія» завдяки зусиллям Інституту досліджень української діаспори, Українського історичного товариства та Українсько-Американської асоціації університетських професорів, спробуємо коротко відповісти на кілька питань, які вважаємо актуальними в дослідженні та організації співпраці із закордонними українцями сьогодні.

Традиційно дослідники нараховують чотири т.зв. хвилі еміграції на Захід. Щоправда, у деяких працях лунають пропозиції вдосконалення обрахунку еміграційних хвиль. Так, у дисертаційному дослідженні Т.В. Цимбал «Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії» запропоновано виділити четверту хвилю, що пов'язана з «хрущовською відлигою» (хоч вона й не була такою масовою, як попередні), а сучасну еміграцію розцінювати як п'яту хвилю [18, с. 23]. Вважаємо, що сьогодні (у другому десятилітті ХХІ ст.) справді варто говорити про чергове посилення відтоку населення України. Але тоді саме про цей процес можна говорити як про п'яту сучасну хвилю, пов'язану із виїздом переважно української молоді, що покидає Україну для навчання або фахової роботи й далеко не завжди повертається на батьківщину. Так звана ж «хрущовська відлига» хоч і дещо посилила міграційні процеси, але це не можна розглядати як масову еміграційну хвилю.

Кого ж сьогодні можна віднести до закордонного українства чи української діаспори? Два названих поняття різняться за змістом, бо перше є значно ширшим за друге, яке не мало б включати українців, що мешкають на власних етнічних землях у складі сусідніх держав. Але часто терміни вживають як синоніми, об'єднуючи всіх українців, що проживають за кордонами України. У чому особливості термінів «емігранти», «еміграція», «діаспора» щодо закордонних українців? «Емігранти» та «еміграція» розглядаються дослідниками як мігранти, що ще не набули громадянства країни-реципієнтів. Переважно терміни вживаються щодо представників першої хвилі масової еміграції з України та, іноді, щодо сучасних трудових мігрантів.

Визначальною характеристикою належності осіб українського походження до українства є їх самоідентифікація. Зрозуміло, що нащадки емігрантів, а часом і самі емігранти не завжди ідентифікують себе як українці. Причиною цього може бути відсутність сформованої національної ідентичності до еміграції, асиміляційні процеси та певна політична кон'юнктура в країні поселення (вплив

ідеології політичного русинства щодо українського населення Словаччини, русифікаторська політика в СРСР, антиукраїнська політика РФ та ін.).

Діаспора поділяється на східну та західну. Формування обох пов'язане із тим, що події нашої історії, політична та економічна ситуація в різні часи викликали міграції населення, у т.ч. низку еміграційних хвиль як на захід, так і на схід. Частина закордонних українців опинилась поза Україною в результаті геополітичних змін в Європі, через які кордонами перетинались етнічні українські землі і частина їх відходила сусіднім державам. Унаслідок цього сьогодні склалась ситуація, коли на теренах низки країн живуть українці-автохтони, які не змінювали місця проживання, але стали громадянами Польщі, Словаччини, Угорщини, Росії, Білорусі тощо, і водночас, у цих і численних інших країнах перебували та перебувають українці-емігранти та їх нащадки.

Осіб, що перебувають у країнах-реципієнтах західного світу, і тих, кого відносимо до східної діаспори, можна поділити на дві основні категорії: громадяни країн поселення (серед яких, в свою чергу, є громадяни за правом народження й особи, що набули громадянство) та трудові мігранти, які перебувають у країнах-реципієнтах тимчасово (довгостроково або короткостроково / сезонно). На жаль, можна стверджувати, що з трьох перших хвиль українських емігрантів на Захід (як відомо, третя завершилась під час Другої світової війни), народжених в Україні, сьогодні живе відносно невелика кількість осіб, переважно тих, що під час еміграції були дітьми або підлітками (народженим у 1945 році в 2015 виповниться 70). Тому при організації співпраці з українським закордонням у західних країнах материкові державні структури мають враховувати, що українську більшість там сьогодні складають переважно національно свідоме наймолодше покоління народжених в Україні представників третьої еміграційної хвилі, діти й інші нащадки представників всіх трьох хвиль, для всіх них Україна вже є не батьківщиною, а сприймається як земля предків (для цієї категорії притаманний різний рівень української ідентичності та зв'язку з Україною).

Громадяни українського походження колишніх радянських республік часто втрачають національну ідентичність, про що свідчать дані переписів населення різних років, під час аналізу яких можна зробити висновок про вплив асиміляційної, «денационалізаторської» [11, с. 2] політики на процес зменшення кількості осіб, що ідентифікували себе як українці. Така політика проводилась у СРСР із метою створення надетнічної спільноти – «радянського народу» протягом десятиліть, на зміну їй прийшла антиукраїнська політика в сучасній Російській Федерації. Втім, не зважаючи на часто несприятливі умови для розвитку, східна діаспора має власні організації й, враховуючи обставини, потребує суттєвої допомоги держави.

Асиміляційні процеси відбувались і на українських етнічних землях у складі інших країн у ХХ ст., а в деяких із них, зокрема в Польщі, корінне українське населення примусово переселялось із власної території на чужу [2; 9], для них зменшувалась можливість освіти та розвитку культури рідною мовою. Але не зважаючи на це, представники цієї частини закордонного українства переважно зберегли українську ідентичність, мають власні організації, періодичні видання тощо.

Скільки сьогодні представників нашого народу мешкає поза Україною? За даними Світового конгресу українців, чисельність сьогодні доходить до 20 млн. [14], за даними Міністерства закордонних справ України – від 12 до 20 млн. [7]. Дехто з дослідників ще кілька років тому зазначали цифру у 23-25 млн. [16, с. 4].

Дані, у тому числі й вказані на сайті МЗС України щодо кількості закордонних українців, є приблизними через відмінності в підходах до обрахунку кількісних показників етнічного походження громадян у країнах поселення, а також відсутності детальної інформації щодо представників тимчасової трудової міграції. Для підрахунку точної кількості закордонних українців на сучасному етапі існують об'єктивні та суб'єктивні перепони. Зокрема, це відсутність у країнах-реципієнтах даних про кількість народжених там громадян, що мають українське коріння та ідентифікують себе як українці за походженням, недосконалість методів рахунку мігрантів у країнах поселення чи при виїзду з України, наявність т.зв. мігрантів із невпорядкованим статусом, яких частіше неофіційно називають нелегалами, потужні асиміляційні процеси, рееміграція та ін.

Зі здобуттям Україною незалежності однією з потужних за кількісними показниками частин закордонного українства стали ті, що покидали / покидають батьківщину протягом років т.зв. перебудови та незалежності України, які переважно були/є трудовими мігрантами. Їх кількість точно не обраховано з названих вище причин, але офіційні дані говорять про спади та сплески міграційної активності, пов'язані, у першу чергу, з політичною та економічною ситуацією в Україні. Частина сучасних мігрантів з України вже одержала громадянство країн-реципієнтів, при цьому часто зберігаючи й громадянство України.

Причини трудової міграції пов'язані із загальносвітовими процесами глобалізації, потребами міжнародного ринку праці, з внутрішніми проблемами України: відсутністю достатньої кількості робочих місць, політичною та економічною нестабільністю, неможливістю мати гідну зарплатню,

роботу за фахом. Впливають на ці процеси й корупція, недостатні можливості для самореалізації та прагнення здобуття кращого майбутнього для дітей тощо.

Яка кількість українських трудових мігрантів та географія країн їх перебування? Держава сьогодні намагається здійснювати контроль за зовнішніми міграційними потоками. Адміністрація Державної прикордонної служби України фіксує статистичні дані про виїзд громадян за кордон. Утім, ця інформація зі зрозумілих причин не повністю співвідноситься із кількістю громадян, які виїжджають для працевлаштування й стають трудовими мігрантами. Узагальнення цієї інформації здійснюється Державною службою статистики України, а показники по трудовій міграції узагальнює Міністерство соціальної політики, враховуючи тих, що мають відповідну ліцензію, за спеціальними категоріями [13]. На жаль, практично відсутній облік громадян України, які перебувають за кордоном як особи з неврегульованим статусом.

У рамках виконання Україною Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України започатковано підготовку та видання «Міграційного профілю України» – збірника аналітичної та статистичної інформації про міграцію в країні. Оновлення Міграційного профілю за 2014 рік здійснено Державною міграційною службою України за участю Міністерства внутрішніх справ, Держприкордонслужби, Міністерства закордонних справ, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки, Міністерства культури, Державної служби статистики, Державної служби зайнятості, Національного банку, Служби безпеки, інших органів влади, наукових установ і громадських організацій.

Держава сприймає можливість посилення міграційних процесів як потенційний ризик для розвитку економіки країни. Тому в Державній міграційній службі створено контактний інформаційно-аналітичний центр із моніторингу міграційних процесів, який вивчає міграційні процеси та ризики. Ним періодично оприлюднюється «Орієнтовний перелік можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах». На сайті ДМС опубліковано й перелік на 2015 р. [12]. Серед інших там справедливо названо ризики наявності соціально-економічних передумов еміграції населення (рівень інфляції, безробіття, низької ємності внутрішнього ринку, індекси легкості ведення бізнесу та людського розвитку, а також рівень валового продукту на душу населення). Серед параметрів, що також визначають рівень еміграційних ризиків, передбачено аналіз обсягу приватних грошових переказів в Україну з-за кордону, статистичних даних про виїзд громадян України за кордон, перелік держав, які громадяни України можуть відвідувати без візи, вивчення кількості виданих дозволів на виїзд громадян України за кордон на постійне місце проживання та кількості виданих документів на повернення громадян в Україну, а також наявність конфліктів на міжрелігійній та етнічній основі.

Окремий підрозділ у документі висвітлює показники, пов'язані із трудовою міграцією, у т.ч. і з України. Головними з них під час статистичних обрахунків вважають заборгованість з виплати заробітної плати та чисельність громадян України, які тимчасово працювали за кордоном як працевлаштовані суб'єкти господарської діяльності, що мають відповідну ліцензію, за кваліфікаційними категоріями. При цьому зі зрозумілих причин не враховуються мігранти з неврегульованим статусом.

Усе вищезазначене, а також дані різних джерел щодо розмірів переказаних українськими трудовими мігрантами коштів на батьківщину є підставою для обрахунку загальної кількості трудових мігрантів. Переважна більшість дослідників нараховує від 5 до 7 млн осіб, що складає значний відсоток працездатного населення України.

Дослідники стверджують, що протягом кількох останніх років міграційні потоки з України майже порівну ділились між країнами Європи та Росією (приблизно по 3 млн осіб щороку), але у зв'язку із агресією останньої щодо України потік мігрантів зменшився, хоча серед країн СНД Російська Федерація продовжує посідати чільне місце. Втім, статистика стверджує, що не зважаючи на те, що Україна у 2014 р. мала домовленості про безвізовий режим із 45-ма країнами світу, крім того, 49 країн українці могли відвідувати без віз за службовими та дипломатичними паспортами [10, с. 38-41], ці можливості значно не вплинули на кількість мігрантів з України, бо список привабливих для мігрантів країн залишився практично незмінним. Але дослідження показали, що від 2010 до 2014 згідно з офіційною статистикою збільшилась кількість українців, що виїздили за кордон із приватною метою [10, с. 41]. Найбільш відвідуваними країнами у 2010-2014 рр. були Російська Федерація та Республіка Польща, при чому у 2013-2014 рр. кількість візитів до Росії зменшилась, а до Польщі, відповідно, збільшилась [10, с. 44].

Які є позитивні та негативні боки факту існування сучасної трудової міграції з України? Серед найважливіших позитивних складових – загальне для глобальної трудової міграції явище спонсування розвитку країни-донора за рахунок грошових трансфертів, що пересилаються сім'ям. Протягом кількох останніх років українські трудові мігранти пересилали в Україну суми, що перевищували державні чи цільові інвестиції. Реальна сума, на думку більшості експертів, є в рази більшою. Безперечно, у разі вкладення цих грошей у розвиток малого та середнього бізнесу, українські мі-

гранти стануть своєрідним рушієм національної економіки. Іншим позитивом можна вважати набуття досвіду роботи та організації бізнесу, зняття соціальної напруги, пов'язаної із безробіттям, низькими соціальними стандартами життя в Україні. Інвестиціями трудових мігрантів дослідники вважають і оплату за навчання дітей (розвиток системи освіти) чи будівництво житла, що сприятиме розвиткові будівельної галузі. При цьому варто зауважити, що останнє можна враховувати лише за умови використання будівельних матеріалів, вироблених в Україні, але це не завжди так. У минулому трудові мігранти підтримували й українську банківську систему, але протягом останнього часу довіру до неї було втрачено, тому й цей позитив практично припинив мати місце в Україні.

До негативних складових, у першу чергу, відносимо соціальні та соціально-педагогічні причини, пов'язані із наявністю так званих транснаціональних родин, коли батьки через міграцію одного з них не живуть разом або не мають змоги виховувати дітей. За неофіційною статистикою, розпадається до 80% таких шлюбів, а діти, виростаючи в таких сім'ях, втрачають можливість сформулювати модель внутрішньо сімейних відносин, що призводить до проблем вже у їхніх самостійних родин. Негативом також є втрата Україною працездатних осіб, що призводить до старіння населення України з усіма відповідними наслідками. Безперечним негативом є й «відтік мізків», який опосередковано призводить до відставання в технологічному розвитку країни.

Утім, трудова міграція є загальносвітовим явищем, що дозволяє проводити відповідні паралелі й використовувати світовий досвід у процесі організації співпраці держави з трудовими мігрантами, яка має забезпечувати захист громадян України за кордоном. Збільшення кількості мігрантів у світі починаючи з другого десятиліття ХХ ст. призвело до інституційного та правового оформлення статусу мігрантів. Більша частина актів, що захищали права мігрантів, діяли й діють переважно на регіональному або міждержавному рівні. Визначають права мігрантів і документи, прийняті на рівні ООН та її спеціалізованих інституцій.

Так, у зв'язку із посиленням процесів міграції, четвертого грудня 1990 р. ООН було прийнято Міжнародну конвенцію захисту прав усіх трудових мігрантів та членів їх сімей. Із 2000 р. за рішенням Генеральної Асамблеї ООН цей день відзначають як Міжнародний день мігрантів. У 1989 р. було створено Міжнародну організацію міграцій (International Organization for Migration, IOM), до складу якої сьогодні входить 91 країна та 36 країн мають статус спостерігачів. Разом із Міжнародною організацією праці (International Labour Organization, ILO, заснована в 1919 р. й об'єднує 183 країни-члени) та Глобальною комісією з міжнародної міграції (Global Commission on International Migration, GCIM, розпочала роботу з січня 2004 р.), вони займаються проблемами трудової міграції.

Більшість держав світу сьогодні намагаються співпрацювати з власними національними діаспорами. Про зацікавлення вивченням діаспор різних країн, намагання сприяння їх інституціоналізації та розвитку свідчить обговорення проблем міграції та діаспор на міжнародних форумах різного рівня – від Міжнародної організації міграції до університетів у різних країнах. Наукові конференції, присвячені вивченню історії закордонного українства, внеску його окремих представників та організацій у розвиток національної та світової культури, відбуваються в Україні, де існує низка наукових центрів, що вивчають та співпрацюють із закордонним українством.

Інститут досліджень української діаспори Національного університету «Острозька академія», створений у 2002 р., проводить різнопланові наукові форуми, серед яких – міжнародні конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження», що проводяться кожні два роки у співпраці з науковими організаціями українського закордоння. Одним із результатів конференцій є видання збірників наукових праць «Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», а згідно з нашими планами, мають незадовго перетворитись на самостійний науковий журнал. Не зважаючи на доволі потужні напрацювання в галузі діаспорознавства, реалізовані за час незалежності України, кожні нові монографія чи тематичний збірник, довідник або підручник, наукова стаття дають глибше та докладніше розуміння закордонного українства.

Отже, Україна сьогодні має співпрацювати з закордонними українцями, які є різними за світосприйняттям (народжені поза Україною в країнах ЄС чи поза океаном мають інший життєвий досвід, ніж вихідці з СРСР). Відповідно, потреби є дещо різними. Зокрема, сучасні трудові мігранти (які не є діаспорою у прямому розумінні) потребують підтримки держави у збереженні соціального забезпечення, в першу чергу, медичного та пенсійного, відстоюванні їх прав, що можливо зробити шляхом розширення відповідних міждержавних та регіональних угод. На цій же основі, а також внесення відповідних змін до законодавства країн-реципієнтів у разі підтримки України можуть бути забезпечене право на освіту та користування культурними надбаннями, рідною мовою. Подібні потреби мають українці на теренах пострадянських країн, колишніх країн так званого соціалістичного блоку, і в цьому їх так само має підтримати держава. Західна діаспора теж не є однорідною. І якщо певний час Україна її сприймала в якості донора (враховуючи давні традиції добродійності), то тепер відбуваються демографічні зміни, що викликає потребу фінансової підтримки частини створе-

них закордонними українцями інституцій, в першу чергу культурних і наукових. Підтримка держави уможливить перетворення їх на своєрідні представництва України за кордоном.

Для молодшого покоління закордонних українців варто (за підтримки держави, бо не всі вони є достатньо заможними) створювати літні школи та табори, за допомогою яких молодь мала б можливість безпосереднього знайомства із землею предків, удосконалення знань з української мови, літератури, культури, історії.

Потрібно вдосконалити роботу дипломатичних і консульських представництв, активніше проводити роботу на місцях, підтримуючи ініціативи закордонного українства, пропонуючи власне бачення та шляхи розв'язання проблем. Варто також використати бажання закордонних українців, у першу чергу, молодих та активних представників сучасної міграційної хвилі, які за кілька років перебування поза батьківщиною зуміли набути достатньо високого статусу в бізнесі, науці, культурі тощо, допомогти Україні в донесенні інформації про державу світові, встановленні контактів із зарубіжними партнерами у різноманітних сферах. Однією з таких організацій є мережа Global Ukrainians, ініціатором створення якої стала професор Віолетта Москалу [3]. Мета діяльності мережі – об'єднання українців світу для допомоги Україні, у першу чергу на інформаційному полі. «Формування глобальної професійної мережі народної дипломатії, здатної сприяти просуванню української ідентичності, культури і захисту економічних інтересів по всьому світу», – одна із складових місії організації. Саме народна дипломатія (бажано, щоб вона мала підтримку держави) може стати тим рушійним чинником, що виведе Україну з інформаційної ізоляції, а це, серед інших, матиме й позитивні економічні наслідки. Зрозуміло, що українські дипломати співпрацюватимуть і зі «старими» організаціями та інституціями закордонного українства, будуть висувати та підтримувати різноманітні українські ініціативи.

Окрім творення нових організацій закордонного українства відбувається інституціоналізація дослідницького поля діаспори, що спричиняє створення різноманітних дослідницьких асоціацій. Так, складовою цього процесу стало створення низки міжнародних організацій: Асоціації для досліджень національностей (Association for the Study of Nationalities (ASN)), яка вивчає етнополітичні та етноісторичні проблеми (була створена в 1960-х рр. за ініціативою українця – професора С. Горака), Всесвітня Асоціація досліджень глобальної діаспори (World Association of Global Diaspora Research) та ін. Під час Шостої міжнародної наукової конференції, присвяченої проблемам української діаспори з ініціативи канадського вченого українського походження д-р Романа Єринюка було реалізовано актуальну потребу створення об'єднання дослідників закордонного українства і засновано Міжнародну асоціацію. Сподіваємось, що діяльність останньої стане успішною, буде започатковано науковий журнал, проводитимуться наукові форуми.

Отже, явище міграції (й утворених унаслідок нього діаспор) в різних його проявах є однією із найактуальніших проблем глобального масштабу, а вивчення особливостей міграції, всіх супутніх процесів і проблем усе більше цікавить дослідників. Ураховуючи, що закордонне українство є реальністю, що існує багато років, Україна має докладати потрібних зусиль для допомоги у розв'язанні його різноманітних потреб, використовувати (в позитивному розумінні цього слова) його здобутки та досвід, підтримувати народну культурну дипломатію та застосовувати її досвід у практичній діяльності фахових дипломатів. Цим процесам має сприяти й науково-дослідні праці, які сприятимуть кращому розумінню історії закордонного українства та процесів, що з ним пов'язані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Винниченко І. Українці в державах колишнього СРСР: Історико-географічний нарис. – Житомир : Редакційно-видавниче державне підприємство «Льонок», 1992. – 193 с.
2. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947) [Текст] : дослідження. Спогади. Документи : у 3 т. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Букрек, 2014. – Т. 2. – 899 с.
3. Данькова Н. Народна культурна дипломатія: як навчити світ відчувати Україну серцем / Н. Данькова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-ukraine.org/2015/11/29/narodna-kulturna-diplomatiya-yak-navchutu-svit-vidchuvaty-ukrayinu-sertsem/>.
4. Євтух В.Б. Українці в Канаді [Текст] / В. Б. Євтух, О. О. Ковальчук; Центр пам'яткознавства АН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – К. : Будівельник, 1993. – 143 с. – (Українці за межами рідної землі).
5. Закордонне українство (Інформаційний каталог) / [упор. І. Винниченко]. – К. : Стило, 2001. – 280 с.
6. Закордонне українство. 2003: Інформаційно-бібліографічний покажчик / [упор. І. Винниченко]. – К. : Геопрінт, 2004. – 150 с.
7. Закордонні українці. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad>.
8. Західна українська діаспора: Бібліографічний покажчик літератури (1989 – січень 1994 рр. / [упор. Рижак Л.М.]. – К. : Інтел, 1994. – 60 с.

9. Кров українська, кров польська... Трагедія Холмщини та Підляшшя в роках 1938–1948 у спогадах [Текст] / Об'єднання Українців «Закерзоння»; упоряд. Мирослав Іваник; [ред. Ірина Лонкевич]. – Львів; Торонто: Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 389 с. (Бібліотека Закерзоння. Серія «Спогади»; т. 2)
10. Міграційний профіль України. 2010-2014 рр. – К., 2015. – 78 с. Міграційний профіль України. 2010-2014 рр. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf.
11. Наулко В. Передмова // Атлас. Українці. Східна діаспора. – К.: Мапа ЛТД, 1993. – 24 с.
12. Орієнтовний перелік можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах, на 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/Perelik_2.pdf.
13. Орієнтовний перелік показників, необхідних для моніторингу можливих ризиків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах, джерела їх походження та періодичність збору у 2015 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/Perelik_1.pdf
14. Світовий конгрес українців [Ukrainian World Congress]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainianworldcongress.org/>
15. Табачник Д.В. Українці зарубіжжя та Україна: Довідник. / Д.В. Табачник, Г.Д. Попов. – К.: Знання, 2007. – 399 с.
16. Трощинський В.П. Українці в світі / В.П. Трощинський, А.А. Шевченко. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 352 с.
17. Українці в світі [Текст]: книга-альбом / П. Кардаш, С. І. Кот. – К.; Мельборн: Фортуна, 1995. – 423 с.: фотоіл.
18. Цимбал Т.В. Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук: 09.00.03 / Т.В. Цимбал – К., 2012. – 38 с.
19. Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США та Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. – 199 с.

Стаття надійшла до редколегії 29.12.2014.

Алла Атаманенко

Зарубежные украинцы и Украина: проблемы и перспективы взаимоотношений.

В статье анализируется феномен украинской эмиграции с акцентом на современных проблемах и перспективах взаимоотношений между Украиной и зарубежными украинцами. Традиционно для таких исследований автор рассматривает историю изучения вопроса, коротко характеризует волны массовой эмиграции, причины возникновения.

Ключевые слова: диаспора, зарубежные украинцы, эмиграционная политика, трудовая миграция.

Alla Atamanenko

Ukrainian Diaspora and Ukraine: Relationship Problems and Prospects.

This article is the analysis of the Ukrainian immigration phenomenon with an emphasis on current problems and prospects of the relations between Ukraine and the Ukrainian Diaspora. Traditionally for such research, the author analyzes the history of the studies, briefly describes the waves of mass emigration, and their causes. She reviews the process of creation of international organizations related to migration processes in the world. Taking into consideration official statistics, author determines the characteristics of modern immigration wave. Migration risks for today's Ukraine are analyzed.

The study also attempts to identify the main problems encountered in establishing connections between Diaspora and motherland / ancestral land and suggests the ways of their solution, taking into account foreign experience. Author reviews the process of institutionalization of the study of national diasporas in the world and reports on the establishment of the World Association of Global Diaspora Research.

Key worlds: Diaspora, Ukrainians abroad, Politics of Immigration, Labor migration.